

Adalékok a salgótarjáni munkásezred történetéhez *

Az 1919. március 21-én győzelemre jutott *Magyar Tanácsköztársaság* intézkedései között szerepelt a Vörös Hadsereg szervezéséről kiadott rendelet. A forradalmi fegyelmen alapuló új proletárhadsereget – osztályjellegének megfelelően – elsősorban a szervezett munkásság soraiból kell toborozni, mondta ki a rendelet, s továbbá azt is, hogy a „*Vörös Hadseregen belül, mint annak tartaléka, munkás-tartalékszázaljak. csapattestek állítandók fel.*”

A gyári munkás-tartalékszázaljak felállítását a kommunisták kezdeményezték. Két szempont: védelmi és gazdasági indokolta törekvésüket. Egyrészt úgy látták, hogy a Tanácsköztársaság fegyveres erejének megerősítésével nem lehet addig várni, míg a Vörös Hadsereget megteremtik; másrészt az üzemek, gyárak forradalmi szellemű, fegyelmezett munkásaiból olyan különleges munkás-katona alakulatok megteremtésére törekedtek, amelyek a termelés folytatása mellett mindenkor gyorsan mozgósíthatók a Tanácsköztársaság védelmére.

A toborzás április elejétől folyt, majd a román, illetve a cseh intervenció csapatok támadásának megindulása felrázta az ország népét, és felgyorsult a hadsereg szervezése. Budapesten 1919. április 27-ig tizenkét gyári munkásezred alakult és megmozdultak a nagy iparvidékek munkásai is.

Salgótarján az élen járt ebben.

A megyében a munkásság fegyveres alakulatainak szervezése április 6. után indult meg. Április 6-án Salgótarjánban járt *Kun Béla* hadügyi népbiztos *Landler Jenő* kíséretében és fegyverbe szólította a szénmedence munkásait.¹

Április elejétől a Salgótarjánban székelő dandárparancsnokság (amely a Vörös Hadsereg májusi átszervezése után a 80. dandár nevet nyerte), 1919. április 23-án délelőtti helyzetjelentésében a 3. hadosztály-parancsnokságnak a következőket jelentette: „*A helyben lévő acélgyár és bányamunkásokból 2 munkáaszázalaj alakult, kik parancsnokul egy tényleges századost óhajtanak. A zlj. létszáma 200 fő. Századparancsnokul egy szakképzett munkást választottak maguk közül.*”²

A következő napi, április 24-i iratok is tartalmazzák adalékot a témához. A dandárparancsnokság az alábbi jelentést küldte a 3. hadosztály-parancsnokságnak: „*Kérem Burián János elvtársat (volt törzsőrmestert) a dandárparancsnoksághoz mint politikai megbízottat véglegesen kinevezni. Nevezett a vas- és fémmunkások szakszervezetének tagja, és helybeli munkásárdák felállítása körül buzgón tevékenykedett. Burián elvtárs f. hó 21-től a helybeli munkás- és katonatanács megbízatása folytán látja el a politikai megbízási teendőket.*”³

*A Magyar Tanácsköztársaság 70. évfordulójára emlékezve a Hadtörténelmi Levéltár űrizetében lévő, a *Magyar Tanácsköztársaság katonai iratai* elnevezésű gyűjteményből teszünk közzé néhány, eddig még publikálatlan iratot, amelyek jól kiegészítik a Nógrád megye történetét feldolgozó monográfia vonatkozó fejezeit. (Nógrád megye története 2. kötet, 1849–1919. Salgótarján, 1969.)

A munkásság szervezése oly ütemben haladt, hogy két nap múlva április 26-án már a Hadügyi Népbiztosság 6. osztálya – mely a Vörös Hadsereg szervezését irányította – a következő táviratot küldhette a dandárparancsnokságnak: „A salgótarjáni acélgyárban a munkásság körében egy munkás-gárda felállítása van folyamatban. Ezen egység a Vörös Hadsereg kötelekébe »Salgótarjáni acélgyári zászlóalj« elnevezés alatt sorolandó be. A zászlóalj hadrendje a következő: egy gyalog zlj., négy gyalogszázaddal (a létszámnak megfelelően folytatólagosan több egység is felállítható), egy géppuskaszázad 8 géppuskával. Ezen egységek felállítása a rendelkezésre álló személyzet létszámához és az anyag mérvéhez fokozatosan hajtandó végre. A géppuskás szd. szervezésre a 2669/eln.=1919. számú rendelet megfelelő melléklete mérvadó. A zászlóalj parancsnokául Winkler Károly volt százados elvtársat nevezem ki. Nevezett útbaindítása innen elrendeltetett. Lövegek jelenleg nem állnak rendelkezésre. A kiképzett tüzér elvtársak a 60. ddr. parságnak volnának átadandók. A zászlóalj katona-közigazgatási tekintetben, valamint hadrendileg a 60. ddr. csoport parancsnokságnak, harcászatiilag pedig a 13. ho-nak rendeltetik alá. A zászlóalj kiegészítésére, egyéb jelentésére stb. a Vörös Hadsereg kiegészítésére vonatkozó eddigi határozványok mérvadóak. Mibelyt a zlj. felállítása annyira haladt, hogy a demarkációs vonalon szolgálatot tehet, egy vadász ezredbeli erős létszámú zlj-at váltson fel, mely utóbbi átírányítás végett a hadügyi népbiztosság 5. osztálynak a létszámokkal jelentendő. Hüb. 8808/eln. 6. 1919.”¹⁴

A helyzet azonban nem volt ilyen egyértelmű. A munkások felfegyverkezése és felhasználása tekintetében éles ellentétek, viták voltak a kommunisták és szociáldemokraták között. (Lásd erről részletesen a *Nógrád megye története* 2. kötet 257. és azt követő oldalakon leírtakat.)

Az ellentétek lényegét egy, a 3. hadosztály-parancsnokság és a dandárparancsnokság két szakközege közti beszélgetésben a következőképpen foglalták össze: „... a helybeli munkászászlóalj körül bajok vannak. A munkástanács azt mondja, hogy fognak harcolni. A munkászászlóaljnál felállított katonatanács pedig azt mondja, hogy tekintettel a zöm kiképzetlenségére, nem harcolhatnak...”¹⁵

A dandárparancsnokságnak a 3. hadosztály-parancsnoksághoz küldött jelentése ez utóbbi nézetet tükrözte: „Jelentem, hogy a salgótarjáni acélgyári munkászászlóalj ezer fő létszámmal a mai napon a kiutalt felszereléssel felszereltetett.

A ddr. parancsnokság a zlj. megalakított tanácsával a zlj. alkalmazhatóságát illetőleg összeköttetésbe lépett és a megbeszélés eredményét alábbiakban jelenteti: a munkás zlj. ezer fő létszámból csak körülbelül csak száz ember van olyan, aki az elmúlt világháborúban is részt vett, ezenkívül még egynéhány olyan van, aki ezelőtt 10–20 évvel katona volt. A többi teljesen kiképzetlen ember, aki fegyvert egyáltalán nem képes használni és soha katona nem volt. Ily körülmények között a zlj. harcban egyáltalában nem alkalmazható, mert senki sem vállalhatja a felelősséget, hogy a kiképzetlen emberek babár csak egy pillanatig is helyüket megállani képesek volnának. Lelkesség és a kötelességtudás nem hiányzik, de így kiképzetlenül nincs semmi kilátás a legcsekélyebb eredményre sem. Azok akik az elmúlt világháborúban részt vettek, tekintettel csekély számukra, kilátástalannak tartják a harcban való részvételt. Ez ideig 7–8 évig voltak katonák, sok viszontagság után családjaiknak megmaradtak és most újból ki lennének

H. S. salgotarjan dör apr 1881 85 23 8/20, m ; 3, 1 no parsag: bp , =
helyzet jelentos salgotarjan 1919 apr no 23, an del 81 h: kcr ,
helyzet valtozatlan . I a helyben leveo acél gyar es banya
munkasokol 2, munkas Zsuzsaly alakult , kik parancsnokul egy
szuleses szazades tohajanak . I a ZLJ Letszama 200, foe szazad
parancsnokul egy szakkepzett munkast valasztottak maguk kozuel
leteszer : 1, soe vadasz ezred 1, soe ZLJ 622, romai 2, 661
romai 4, ZLJ 613, romai 2/68 tuzeresztaly 157, 3, no tav
osztaly 91, vadasz mueszaki SZd 230, eletmzesesi raktar 22 foe ,
= dand parsag hdm hdm 113/d +

H. S. salgotarjan dör apr 1919 apr 23 8/35, m : tejpert
hdm hdm 113/1 3, no par vetem

Handwritten notes and signatures, including a stamp that reads "Küldéshez kértetve" (Requested for forwarding).

H. S. salgotarjan dandor par 189 11 23 8/30, m ;

dandor parsag: eger , = helyzet valtozatlan :-

= dandor parsag hdm hdm 113/n +

567

téve a megsemmisülésnek, családjuk pedig minden támasz nélkül marad-
na. Ők vonakodás nélkül hajlandók volnának harcolni, de csak úgy, ha
mindenki részt vesz a küzdelemben. Miután társaik kiképzetlensége követ-
keztében ez nem lehetséges, ők sem hajlandók ilyen kilátástalan harcba
lépni. Ha ellenben a társaik is ki lesznek képezve, ami legalább egy hónapi

763

TÁVIRAT.

= dandár parancsnokságnak salgotai

118/10

Küldési idő	Küldési hely	Küldési mód	Küldési időpont	Küldési óra	Küldési perc	Küldési másodperc	Küldési másodperc	Küldési másodperc

ss bpest huenb 2575 86 26 10/1 20- m =

= a salgotarjani acélgyárban a munkásság körében egy munkás
 gárda felállításának van folyamatban. Ezen egyseget a voerdes
 hadsereg kötelékébe " salgotarjani acélgyári zászloalj
 elnevezés alatt sorolando be. A zászloalj hadrendje,
 a következőképpen: egy gyalog zlj., négy gyalog századdal
 (a létszámnak megfelelően folytatolagoosan több egyseget is
 felállitható), egy puskás század 8 puskával.
 Ezen egysegek felállítására a rendelkezésre álló személyzet
 létszámához és az anyag mérésehez fokozatosan hajtando végre.
 A puskás szd. szervezésére a f. e. 2665/eln. 6.
 1919 számú rendelet megfelelő melléklete mervado.
 A zászloalj parancsnokaként Winkler Karoly volt százados

időbe kerül, legnagyobb készséggel fognak küzdeni. Ezen jelentés alapján a ddr. párság intézkedést kért, hogy mi történjen a munkás zlj.-nak kiadott felszereléssel és fegyverzettel. Nem volna-e célszerű azt az itteni hiányok pótlására felhasználni, a felesleget pedig visszazállítani a munkás zlj. tanács tagjainak.

A tanács tagjainak aláírása:

Percze István
 Licska Béla
 Kirner Gyula
 Kerekes József
 Vlacsil Béla
 Katona László
 Kovács Pál

Malombegyi Gyula
 Andrásko Ede
 Ferencz Sándor
 Papp Gyula
 Miterbad(?) Pál
 Dubinyi Sándor
 Itábu(?) Gusztáv
 Pindroch József.

A vita eldöntésében lényeges szerepe volt *Hevesi Gyula* népbiztosnak, aki elrendelte a bányákban, az üzemekben a munka beszüntetését és a munkások felfegyverzését.⁷ Emellett május 2-án kinevezte a munkászászlóalj politikai megbízottjává a kommunista *Gólián Andrást*,⁸ akinek döntő szerepe volt abban, hogy a zászlóalj fokozatosan harci bevetésre került.

A dandárparancsnokság május 3-i 7.30-kor leadott távirata már azt a tényt közli, hogy... „a füleki csoport... fővédelmi vonalában... a salgótarjáni munkászászlóalj részei már fel vannak állítva.”⁹

A május 6-i (1.30') helyzetjelentés ezt tartalmazza:

„... A munkásokból eddig két gyalogszázad alakult és egy műszaki század, amelyek kint vannak a vonalban, ma estig állítólag még két munkászászad fog megalakulni.”¹⁰

Ezt követően – amint a helyzetjelentések tanúsítják – a zászlóalj katonái részt vettek a Salgótarján megvédelésért vívott harcokban.¹¹

Május 12-től... „az acélgyári és üvegyári munkászászadokat... Salgótarján nagyállomáson hadosztálytartalékként” vonták össze a 6. hadosztály parancsára.¹² Ezt erősítette meg május 16-án a 80. dandárparancsnokság parancsa is. „A munkászászlóalj a 80. dandár kötelékébe lép és egyelőre Salgótarjánban lesz elhelyezve.”¹³

(203)

TÁVIRAT.

Elvétel időpontja: _____
Vadász száma: _____

elvtársat nevezem ki. nevezett utbanindítása innen elrendeltetett, levegek jelenleg nem állnak rendelkezésre, a kikepzett tüzér elvtársak a 60. ddr. paragnak voltak adandók, a zászlóalj katona - közigazgatási tekintetben, valamint hadrendileg a 60. ddr. csoport parancsnokságnak, harcászatiilag pedig a 3. h. - nak rendelleteik által a zászlóalj kiegészítésére, egyéb jelentésére stb. a vöröses hadsereg kiegészítése vonatkozó eddigi határozványok mervadok, melyet a ZLJ felállítására anyira haladt, hogy a demerkációs vonalon szolgálatot tehet, egy vadász szredbeli vöröses Letszamu ZLJ - at váltson fel, mely utobbi atirányítás vegett a haduegyinepbiztosság 5. osztálynak a Letszamokkal jelentendoe = huenb, 8808/ eln. 6 1919 +

704

Az ezt követő napok irataiból érdekes helyzet rajzolódik ki.

A 3. hadosztály-parancsnokság május 19-én a következő táviratot küldte a 80. dandárnak: „Közlöm a bdsparáság 518/18 hdm számú rendeletét a Salgótarjában szervezés alatt álló munkás zlj.-ak további szervezés, kiképzés és fegyelmezés végett Pásztó környékére áthelyezendő. A zlj.-ak mozgásra kész egységek legyenek. Végrehajtás jelentendő. Amennyiben a ddr-parság ezen áthelyezés végrehajtását az ott levő szerelvényekkel nem biztosíthatná ez a ho-nak sürgősen jelentendő. = 3. ho 94 al4 hdm.”

A távirat hátlapján Köller dandárparancsnok telefonon leadott jelentése szerepel: „A megváltozott helyzet következtében a munkászászlóalj nem küldhető Pásztó környékére”, mivel „... a 2 munkászászlóalj addig, amíg ide más tartalék nem jön, ... itt nem nélkülözhető.”¹⁴

S hiába volt az ezredparancsnok, Winkler kérése is, hogy „... legalább egy-két beti egységes és intenzív kiképzésnek vettessenek alá”¹⁵, hiába a hadosztály utasítása – a hadműveleti helyzet döntött: a május 19-én megújult ellenséges támadás visszaverésére, Salgótarján felmentésére minden fegyverre, minden alakulatra szükség volt. Salgótarján felmentése – május 23. – után kerülhetett sor az első vonalból való visszahívásra és a kiképzésre; amint ezt a 80. dandárparancsnokságnak a munkásvezred-parancsnoksághoz Kisterenyére 1919. május 23-án küldött parancsa tartalmazza: „A Salgótarjáni munkásvezred a 3. ho.-parság parancsára Kis-Terenén, esetleg Kis-Terenne közvetlen közelében egyesítendő.

A zlj.-ak kiképzése azonnal a legnagyobb eréllyel megkezdendő. Első sorban a raj, szakasz és század kötelékek szilárdítandók meg. Azután a felkerülő és biztosító szolgálatra helyezendő a súly. Emellett a lövészetben való kiképzés nem hanyagolandó el.

A kiképzési időszak nem határozható meg, mert a jelenlegi helyzetben minden pillanatban akcióba jutbat az ezred.

A kiképzés módja ennek megfelelően alkalmazandó.

A zlj.-ak jelenlegi barcértékéről szóló jelentés még f. hó 24-én ide beérkezzék.

Folkusházy
dandárparancsnok.”

Az ezredparancsnok, Winkler válasza a következő volt:

„Kisterenye 1919. május hó 24-én.

Fenti rendeletet tudomásul vettem.

A zlj.-ak kiképzési foka legutolsó jelentésem óta nem változott, azonban a hangulat a legutóbbi események és az általános helyzet alakulása folytán igen kedvező.

Winkler
ezd.-parancsnok.”¹⁶

A kiképzés időszakáról tudósít az alábbi távirat: „A hadseregparáság 526/17.-hdm. számú rendeletére: a salgótarjáni munkásvezred II. zászlóalja az I. zászlóaljba beolvasztandó és egy új II. zászlóalj állítandó fel. Zászlóaljparancsnokot a hadseregparancsnokság már igényelt. A kiképzett géppuskások különválasztása után egy géppuskásszázad felállításához még hiányzó katonák és felszerelés igénylendő. Az új II. zászlóalj felállításának előhaladását a salgótarjáni munkásvezredparság a 80. ddr. prsg. útján időnként jelentse. Veszik: 80. dandár és salgótarjáni munkásvezred parság. = 3. ho. prsg. 100.a /8. szám/ hdm. 1919.”¹⁷

JEGYZETEK

1. HL MTK 80. ddr. 96/hdm. sz. 100/1—5. lt-i j.
2. HL MTK 80. ddr. 113/1.hdm. sz. 100/18.—147. lt-i j.
3. HL MTK 80. ddr. 114/13.hdm. sz. 100/19.—164. lt-i j.
4. HL MTK 80. ddr. 118/6.hdm. 12. 100/23.—203. lt-i j.
(A távirat háttoldalára Radványer ddrpk a következőt írta: „A munkástanács hasonló táviratot kapott. A zlj. jelenleg felállítás alatt áll.”)
5. HL MTK 80. ddr. 121. hdm. sz. 101/1.—1. lt-i j.
6. HL MTK 80. ddr. 120/29.hdm. sz. 100/25.—254. lt-i j.
7. HL MTK 3. no. 78/2. Op. sz. 91/5.—18. lt-i j., és
HL MTK 80. ddr. 123. hdm. sz. 101/3.—34. lt-i j.
8. HL MTK 80. ddr. sz. n. 101/10.—166. lt-i. j.
9. HL MTK 80. ddr. 123/15. hdm. sz. 101/3.—46. lt-i j.
10. HL MTK 80. ddr. 126/11. hdm. sz. 101 6.—103. lt-i j.
11. Egy érdekesség ezekből a napokból: „... Somoskőnél a salgótarjáni acélgyári munkásszázad 3 mozgókonyhát zsákmányolt. Ezek közül az egyik századnak 6-án elhagyott konyhája volt.”
12. HL MTK 80. ddr. 131/13. hadm. sz. 101/11.—189. lt-i j.
13. HL MTK 80. ddr. 135/15. hrm. sz. 101/15.—241. lt-i j.
14. HL MTK 80. ddr. 139/22. hdm. sz. 101/19.—299. lt-i j.
15. HL MTK 80. ddr. 138/29. hdm. sz. 101/18.—283. lt-i j.
16. HL MTK 80. ddr. 143/18. hadm. sz. 102/2.—45. lt-i j.
17. HL MTK 80. ddr. 147/15. hdm. sz. 102/7.—140. lt-i j.
18. HL MTK VHP Hadrendek 66—70. dobozok.
Itt jegyezzük meg, hogy a munkásalakulatok felhasználása tekintetében lényeges változás következett be a májusi fordulat után. (Május 3-án a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte a proletariátus általános mozgósítását.) A Vörös Hadsereget átszervezték és ennek során munkásezredekkel megerősítették, amelyeknek utánpótlását a gyári munkásezredek adták. Május folyamán 9 munkásezredet (2., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 14., 22. hadrendi számmal) osztottak be a fronton harcoló egységek közé, többségüket a III. hadtest köteleikébe.
19. HL MTK VHP 615/60. hdm. sz. 68/5.—5. lt-i j.